

W

ДОШКІЛЬНЕ ВИХОВАННЯ

6

«РАДЯНСЬКА ШКОЛА»
1961

З М І С Т

	Стор.
<i>М. Ільченко</i> — Проект нової програми виховання в дитячому садку	1
<i>Т. Введенська</i> — Трудове виховання в проекті нової програми	5
<i>О. Кульчицька</i> — Вплив почуттів на формування характеру дитини	9
Від щирого серця	15

ВІДМІННИКИ ДОШКІЛЬНОЇ СПРАВИ

Вони борються за високу якість роботи	16
---	----

З ДОСВІДУ

<i>Л. Губенко</i> — Всебічно сприяти поліпшенню роботи колгоспних дошкільних установ	19
<i>Н. Рудковська</i> — Загартовування дітей ясельного віку в об'єднаній дитячій установі	22
<i>Р. Лапта, Н. Карачевцева, Г. Йосипова</i> — Організація екскурсій і прогулянок в природу влітку	25
<i>О. Фадеева</i> — Гра з Петрушкою — ефективний прийом виховання	28

СТОРІНКА ДЛЯ ДІТЕЙ

Паровоз (сл. <i>Т. Волгіної</i> , муз. <i>А. Філіпенка</i>)	33
Веселий хоровод (сл. і рухи <i>Н. Кукловської</i> , муз. <i>І. Кишка</i>)	34

КОНСУЛЬТАЦІЯ

<i>О. Костенко, Р. Тамуріді</i> — Фізичне виховання дітей першого року життя	35
<i>О. Фролова</i> — Відповіді читачам	38

ПРИРОДА НАВКОЛО НАС

<i>В. Пархоменко</i> — Живі ліхтарики	39
---	----

КРИТИКА ТА БІБЛІОГРАФІЯ

<i>М. Маріко</i> — Книга — помічник вихователя	40
<i>Л. Г.</i> — Нова література про фізичне виховання дошкільників	42
<i>Я. Гевський</i> — У Німецькій Демократичній Республіці	44

ПЕДАГОГІЧНЕ ЖИТТЯ

<i>В. Фаустова</i> — Науково-практична конференція	47
<i>Р. Смирнова</i> — На виставці японських іграшок та книжок	47

Редакційна колегія:

*Д. О. Дорохова, Н. О. Красіна, Н. Ю. Переверзева, Є. К. Сухенко,
Г. І. Сушан* (головний редактор), *П. С. Ходченко, Т. І. Цвєлих,
П. Р. Чамата, М. Є. Шевченко.*

Журнал «Дошкольное воспитание»
(на українському мові)

Техредактор *О. О. Чала.*

Коректор *А. І. Хорт.*

Адреса редакції: Київ 53, вул. Ю. Коцюбинського, 5. Тел. 5-21-29, дод. 3-12.

БФ 19772. Замовлення К-118. Тираж 20520. Фіз. арк. 3, умовн. арк. 4,11.
Обл.-видов. арк. 5. Формат паперу 70×108¹/₁₆. Підписано до друку 26.V 1961 р.

Київська обласна друкарня, вул. Леніна, 19.

Вплив почуттів на формування характеру дитини

О. КУЛЬЧИЦЬКА

Науково-дослідний інститут психології України

Характер — це індивідуальна своєрідність психічного складу особистості людини. Така своєрідність проявляється в усьому: в поведінці особистості, в її ставленні до суспільства, колективу, до інших людей і до себе. Охарактеризувати людину — значить визначити її суттєві риси, якими вона відрізняється від інших людей.

Формується характер під впливом багатьох факторів, які можна дуже загально поділити на зовнішні й внутрішні. До зовнішніх відносяться умови життя і виховання дитини, внутрішні — це природжені особливості нервової системи, на основі яких розвиваються ті чи інші риси характеру. Формування характеру починається в дошкільному і навіть переддошкільному віці. Вже в цю пору, залежно від умов життя, взаємин між батьками, батьками і дітьми, починає складатися те чи інше ставлення дитини до людей, тобто певні риси її характеру. Саме в дошкільний період зароджується у дітей моральна свідомість, виникає потреба зрозуміти явища суспільного життя, розібратися у взаєминах людей. Ці екскурсії маленького дослідника не залишаються без результатів. По зрештці вони відкладаються в дитині, надаючи їй характерові тієї чи іншої спрямованості.

Проте небагато вихователів надають серйозного значення дошкільному дитинству як одному з етапів у формуванні характеру дитини. Більшість з них вважає, що ні про який характер у дошкільни-

ка не може бути й мови. Приділяючи велику увагу заняттям, підготовці до свят тощо, вони іноді мало цікавляться тим, які риси характеру та які моральні якості прищеплюються дитині, під впливом яких факторів вони формуються. А таких факторів багато і вони досить різноманітні. Це приклад виховательки, її особистість, її ставлення до колективу, загальний стиль, тон дитячого садка; це й ігри дітей, їх взаємини з товаришами, вихователькою; почуття, викликані цими взаєминами, тощо.

Не вдаючись до характеристики кожного з перелічених факторів, спинимося лише на одному: як впливають на формування характеру дитини ті емоції, які їй доводиться дуже часто переживати. З величезної кількості цих емоцій візьмемо лише дві: сором і почуття власної гідності. Обидві вони — важливі моральні почуття, значення яких у вихованні дитини не викликає ніякого сумніву.

Почуття власної гідності — це та честь, гордість людини, що стримує її від аморальних вчинків і водночас не дозволяє принизливого ставлення до себе з боку інших. В розвиненому вигляді воно являє більший чи менший ступінь усвідомлення особистістю її власних сил, здібностей, моральних якостей, успіхів у громадській діяльності, своєї ролі і значення в колі товаришів. Почуття власної гідності ґрунтується також на оцінці цих якостей іншими людьми, повазі людини до самої себе, негативному

ставленні до всього того, що може принизити людину в її власних очах та в очах інших людей.

Людину горду, яка високо цінує свою гідність і поважає гідність інших, людину з високо розвиненим розумінням своїх прав і обов'язків, людину найпередовішої в світі держави, яка береже своє ім'я і в праці, і в побуті, і в особистих стосунках, можна виховати, лише формуючи у неї почуття власної гідності. Вже з ранніх років потрібно, щоб дитина поважала саму себе, щоб оцінка негативних її вчинків викликала не байдужість або посмішку, а образу, сором, невдоволення собою.

Важливість виховання у дітей почуття власної гідності не раз підкреслював А. С. Макаренко. «В загальному тоні колективу, — писав він, — завжди повинно відчуватися, що окремі вихованці розуміють свою гідність трудящих людей радянського трудового колективу».

Велике значення у вихованні дитини має й почуття сорому. Це почуття, яке переживає людина при усвідомленні аморальності свого вчинку, є могутньою спонукальною силою її поведінки. Соромлячись за вчинене перед окремими людьми, перед колективом, людина засуджує себе, відчуває невдоволення собою, а пережите неприємне почуття примушує її змінити свою поведінку, виправити допущені помилки. Сором виступає також як моральний стимул, що гальмує прояви деяких бажань та інстинктів людини. На його основі формується совість — цей вищий регулятор взаємовідносин між людьми, їх ставлення до своїх обов'язків, до своєї справи. Совість примушує людину стежити за своєю поведінкою, оцінювати її з точки зору тих вимог, які їй ставляться, виправляти у своїй діяльності допущені хиби.

Перші прояви цих складних, суто людських переживань спостерігаються вже в дошкільному і навіть переддошкільному віці. Ознаки почуття власної гідності у формі гордості, як його компонента, виника-

ють вже в 2—2½ роки. Дитина, якій зав'язали новий бант, одягли нове плаття, неприховано милується собою перед дзеркалом, похваляється цими речами перед товаришем: «Ага, а у мене ось яке плаття! А в тебе нема такого!» При цьому її поза: відхилена назад голова, виставлені вперед нога і плече, на обличчі самовдоволення — все це наявні прояви почуття гордості, безумовно, лише за зовнішні переваги.

Емоційні реакції, за формою зовнішнього прояву близькі до сорому, спостерігаються теж досить рано: в один-два роки. Вони виявляються в тому, що при спробі незнайомого дорослого заговорити, повернути увагу дитини, вона червоніє, відвертається, опускає очі.

Перші паростки цих почуттів вкрай слабкі, недиференційовані, часто переплітаються з іншими почуттями. Лише надалі, в міру розумового розвитку дитини, розширення її морального досвіду, розвитку самосвідомості і самооцінки, ці емоції перетворюються на стійкі почуття. Тепер вони виникають вже не лише з приводу того чи іншого конкретного випадку, події, але набувають узагальненого характеру. Тому, якщо молодші дошкільники на запитання: «Чому не слід брати без дозволу чужі речі?», «Чому треба ділитися іграшками з товаришами?», «Чому не можна говорити неправду?», «Чому не можна битися?» — відповідають: «Не можна брати чужі речі тому, що заберуть у міліцію», «Неправду не можна говорити тому, що мама покарає, тато не візьме гуляти», «Іграшками слід ділитися з товаришами тому, що вони теж хочуть гратись», відповіді старших більш осмислені і вже мають узагальнений характер. Часто вони говорять: «Це робити соромно».

Однак треба відмітити, що при неправильному вихованні іноді на основі сорому і почуття власної гідності формуються певні негативні риси характеру — зарозумілість, пихатість, егоїзм і соромливість.

Трирічний Сашко М. вперше пришов до дитячого садка. Відразу ж,

не розділяючись, він побіг до тро-
вої кімнати. Вихователька, звичай-
но, зробила йому зауваження: «У
нас, Сашко, діти у пальто до кім-
нати не заходять». У відповідь на
це хлопець пирхнув, прудко повер-
нувся і вийшов. Коли до нього під-
ійшли і почали умовляти увійти до
групи, хлопець зняв галас, почав
плакати: «Не підля білше у садок!
Хочу додому!» Заспокоїти його вла-
дося з великими труднощами.
Можна навести ще один випа-
док з цим хлопчиком. Якось Саш-
ко ненавмишно штовхнув вазон з
квітами. Вазон упав і вдарив його
по носі. Як завжди в таких випад-
ках, хлопець трохи поплакав, йому
подали відповідну медичну допомо-
гу, а ввечері він вже бігав і стри-
гав разом з усіма дітьми. О що-
був, їй, звичайно, розповіли про
подію. Бабуся сплеснула руками:
«Та як же це? Як я тебе донесу,
внучку?» — «Ага, так мене можуть
донести?» — промайнуло в голові
у Сашка. І зараз же кряк, сльози:
«Не підля, несіть мене!»
Ці «найвидатніші» події з жит-
тя Сашка в дитячому садку. А
скільки разів він забрав у дітей іт-
рахов дітей, сварились, бився, тощо.
Всі ці «події», як і вся поведінка
хлопчика, відбивають одну рису
його характеру, а саме — егоїзм.
У всьому проявляється Сашкове
«я», вимота особливості уваги до
його особи, вимота задоволення
всі бажання, підкорятися його
примхам.
За яких же умов надмірно поз-
винене самолюбство переростає у
зарозумілість, себестоїсть?
Найпоширенішою причиною поз-
виненої зарозумілості є несправильне
виховання дитини в сім'ї. Деякі
батьки часто висловлюють приди-
тні своє захоплення нею: вона і
найкрасивіша, і найрозумніша, і
найкраща від усіх дітей. Її неслух-
няність, вередливість — це лише не-
терпіння, а її нехороші вчинки —
маленькі гріхи. Дитину весь час
запитують, чи задоволена вона, чи
приємно їй, чи весело.
Слухаючи такі відзиви і не вмію-
чи ще самостійно розібратися в
своїх досвідчених, дитина привчає-
ться вважати себе найкращою, най-
розумнішою і, природно, з пре-
зирством поглядати на інших.
Саме так виховують батьки Олю
К. і Сертіяка П. Олі постійно твер-
дят, що вона найкрасивіша від
усіх дівчаток, що вона найрозум-
ніша; все, що Оля зробить, — все
добре, правильно. У Олі — найкра-
сивіші плаття, у Олі найкраще за-
в'язаний бант, Оля зробила най-
кращий маюнок. Тому Олі нічого
не варто образити подругу: «Кди,
у тебе поране плаття, а з тобою не
буду гратися!», «Ти некрасива і не
будеш «снігуронькою!» Будь-яке
зауваження виховательки викли-
кає у неї сльози: то чому ж вико-
завжди хвалить, то чому ж вико-
завжди говорить їй неприємні ре-
чі? В усьому ця дівчинка вимагає
хоче бути першою.
Зарозумілість може розвиватися
і в сім'ях, де дітям доступні всілякі
матеріальні блага: дорогі речі, по-
дарунки. Все це створює у дитини
презирство до менш забезпечених
людей і відчуття своєї «незвичай-
ності». А звідси й зарозумілість, як
вияв своєї вишесті над іншим.
В дитячому садку свято. Діти ве-
селі, життєрадісні, співають, тан-
цюють, розповідають вірші. Всі
вони задоволені, що прислухнуть по-
добається їх виступ, що їм дружно
аплодують. Але серед дітей види-
лявся один хлопчик. Більше його ви-
гляд виражала якусь байдужість,
мало не презирство до того, що від-
бувається навкруги. Він дивився
на всіх примруженими очима, го-
ворив крізь зуби, голую держав
високо, гордо. Навіть одні його при-
вертав увагу присутніх. Якшо всі
хлопчики були одягнені у простень-
кі штани, то на ньому були дов-
гачка з якимись викрутасами. Чо-
му ж хлопець так тримає себе?
Виявляється, з тієї простої причи-
ни, що його батько — письменник.
Неприємно було дивитися на цього
шестирічного задираку, який вже
зараз батькові заслуго присписував
свої.

на, який
ли нове
твся со-
валється
арішем:
тті! А в
ньому її
ва, ви-
еще, на
всє це
топності,
ні пере-
юю зов-
сопо-
силь па-
нявляю-
і незна-
ти, при-
чєрво-
очі!
почувтів
зани, ча-
і почув-
розумо-
лирення
ткря са-
ці емо-
і почув-
же не
то кон-
е набу-
актеру.
дівчинки
і брати
му тре-
товари-
ворити
а бити-
можна
беруть
можна
окарає,
шками
тому,
від-
«в, від-
літні і
оактер.
побити
то при
оді на
ласної
ратив-
ділість,
іє при-
азу ж,

До розвитку зарозумілості сприяється не тільки неправильне виховання в сім'ї. В умовах дитячого садка теж іноді формується ця негативна якість. Вихователька, виділивши найбільш здібну дитину, починає висувати її, підкреслювати її позитивні якості, непомірно розхвалювати її успіхи. Таку дитину завжди «демонструють» різним делегаціям, що відвідують дитячий садок. У дитини дошкільного віку ще немає самокритичності, вона ще не може розібратися в своїх досягненнях і тому під впливом цих постійних похвал кінець кінцем починає вірити в свою винятковість.

Таким шляхом почало розвиватися себелюбство у Віті. Вітя — хлопчик рухливий, кмітливий, добре засвоює матеріал на заняттях, тобто є всі підстави до того, щоб назвати його здібним. Вихователька мимоволі почала приділяти хлопчикові особливу увагу: на заняттях першим запитують Вітю, ранок відкриває Вітя, черговим призначають його. Спочатку все це викликало у хлопчика радість, гордість, бажання виконати доручення. Але поступово гордість переросла в почуття вищості над іншими. Хлопчик почав зневажливо ставитись до дітей, вимагати до себе особливої уваги, а хороше ставлення виховательки до інших дітей викликало в нього обурення і сльози. Вихователька в день свята в дитячому садку призначала чергових. Бути в такий день черговим — особливо почесно, але Вітю не призначили. Дізнавшись про це, хлопчик нахмурився, надувся. «Я тепер ніколи не буду чергувати», — промовив він ображеним голосом.

Зарозумілість, яка іноді переростає у пихатість, в деяких випадках розвивається і тоді, коли і батьки, і вихователі всіма силами перешкоджають її прояву. Вона може виникнути на основі взаємин дитини з оточуючими дітьми. В групі завжди є більш розвинені, енергійні, ініціативні діти, ніж інші. Вони — хороші організатори, вміють придумувати нові, цікаві ігри, вміють у грі правильно розподілити ролі, дати кожному завдання. Все

це приваблює дітей, які мимоволі, підсвідомо тягнуться до ініціативної дитини, в усьому підкоряються їй, легко піддаються її впливу. Поступово така дитина сама починає помічати, що всюди і завжди, в усіх іграх — вона бажаний учасник, що без неї і гра не гра. Це усвідомлення і розвиває у неї зарозумілість. «Без мене не можуть обійтися», — починає думати вона. Навіть поза у таких дітей стає гордовитою, і голос гучнішим, і жести різкішими, розв'язнішими.

Іноді діти намагаються завоювати собі авторитет в групі іншим шляхом, а саме — задобрюванням товаришів. Так сталося з Світланою П. Дівчинка нічим особливим не виділялась серед дітей. Але вдома — вона божество. Її балують, їй все дозволяють, їй все купують, за все хвалять, нею пишаються. Проте в дитячому садку вона не зустріла подібного загального схвалення. Света ходила похмура, невдоволена. Якось вона принесла в садок нову красиву іграшку, яка всім дітям дуже сподобалася. Всі її розглядали, просили у Свети погратися. Того дня увага всіх дітей була зосереджена на Светі. Дівчинці це сподобалося, і вона почала приносити в садок щоразу нові іграшки. Це приваблювало дітей, і за якийсь час вона стала центром уваги групи. Діти тепер намагалися сісти поряд зі Светою, стати з нею у парі. Тепер дівчинку не можна було впізнати: вона ходила з високо піднятою головою, почала всіма командувати.

Непомірне піклування дорослих робить дитину егоїстичною. Проте відсутність його теж негативно відбивається на формуванні дитячого характеру. Відсутність уваги, ласки, теплоти черствлять душу. Дитина, бачачи, що про неї ніхто не турбується, звикає турбуватися сама про себе. Розуміючи, що ніхто не дасть їй іграшки, якщо вона сама її не візьме, не посадить кататися в дитячий автомобіль, якщо вона сама не сяде, тощо, дитина звикає турбуватися тільки про себе. Вона забирає собі найкращі

іграшки, не бажаючи ділитися з товаришами, всюди пробивається вперед, не пускаючи інших.

А як почуття сорому відбивається на формуванні характеру дитини? У деяких дітей дошкільного віку це почуття за певних внутрішніх та зовнішніх умов пов'язується з невпевненістю в своїх силах, побоюванням можливої невдачі в якій-небудь роботі, прилюдному виступі тощо. Дитина починає соромитися не лише за зроблений вчинок, а й за поведінку в майбутньому. Так формується у неї риса характеру — соромливість. Звичайно соромливість формується поволі, а іноді й зовсім непомітно. Наприклад, дитину, особливо нервову, вразливу, присоромили, розповіли при ній іншим про її вчинок. Пережите при цьому почуття сорому тепер завжди сковуватиме дії дитини, а думка: «А якщо я знову зроблю неправильно?» — стримуватиме її, гальмуватиме дії. Таким чином, невпевненість у своїх силах, поступово закріплюючись, перетворюється на соромливість як рису характеру.

Дитина, якій властива ця риса, надмірно скована, боязка у спілкуванні з іншими, ніяковіє, розгублюється з будь-якого приводу. Вдома, взагалі в знайомих їй обставинах, соромлива дитина зовсім спокійна, навіть вільно поводить себе з близькими і ровесниками, але в обставинах мало знайомих, та ще при дорослих, вона зовсім втрачає цю вільність поведінки. Дитина червоніє, рухи її стають скованими, з'являються автоматичні, майже недоцільні дії. Засоромившись, вона починає поправляти на собі одяг, торкати предмети, що знаходяться поруч, перебирати що-небудь в руках тощо. Часто при цьому з'являється своєрідна «соромлива» посмішка. Порушується і мова, вона стає безладною, втрачає стрункість і послідовність. Соромлива дитина ніяковіє у незвичайних, незнайомих обставинах, при несподіваному звертанні до неї, коли розуміє, що стала об'єктом уваги багатьох людей. Часто вона ніяковіє, розгублюється, коли до неї звертаються з про-

ханням потанцювати, прочитати вірш, заспівати.

Соромливість не завжди виявляється у загальмованості й стриманості дій. У деяких дітей, навпаки, вона виявляється у короткочасному збудженні. Засоромившись, розгубившись, така дитина раптом починає пустувати: бігати, метушитися, робити якісь незрозумілі гримаси тощо. Вона відмовляється знайомитися з тим, кого ще не знає, замість привітання мовчить, а коли до неї звертаються незнайомі люди, починає щось не до речі говорити.

Іноді таку поведінку приймають за звичайне вередування, а в старшому віці — за розв'язність. Тим часом подібні дії у соромливої дитини виникають не тому, що вона пустує або вередує, а тому, що хоче побороти в собі якесь незрозуміле їй самій хвилювання перед незнайомими людьми. Відчуваючи, що вони можуть помітити її стан та ще й поглузувати, дитина, щоб подолати свою розгубленість, приховати її від інших, звертається до цих, на перший погляд, «незрозумілих» дій.

Є і певні ступені соромливості: в одних дітей вона розвинена більше, в інших — менше.

Характерними особливостями дітей, які відзначаються соромливістю, є невпевненість у собі, занижена оцінка своїх особистих якостей. Такій дитині постійно здається, що вона і незграбна, і смішна, і некрасива, що будь-яке її слово або дія викличе в інших лише негативне враження. Тому ці діти перебувають в постійному напруженні, боячись кожним рухом підтвердити свою удавану неповноцінність. Такі діти мають підвищену вразливість, особливу збудливість, чутливість, і незначна дрібниця примушує їх глибоко хвилюватися. Соромлива дитина постійно слідкує за тим враженням, яке вона справила на інших, оцінює кожний свій рух, її легко образити, вона чутлива до всього того, що стосується її особисто.

Старші діти усвідомлюють свою соромливість як недолік, але не

можуть його подолати. Вони хочуть бути невимушеними, але не можуть, і в той же час соромляться, бояться, що стануть об'єктом насмішок з боку товаришів. Всі ці суперечливі переживання накладають особливий відбиток на поведінку дитини, хворобливо загострюють її самолюбство, викликають бажання бути подалі від інших.

Причиною формування в дітей соромливості може бути поєднання певних внутрішніх і зовнішніх умов. До внутрішніх належать насамперед особлива збудливість, чутливість нервової системи дитини, до зовнішніх — певні умови виховання дитини в сім'ї.

Однією з таких умов може бути відсутність уваги батьків до дитини, оцінки її дій, контролю за вчинками. Такі батьки вважають, що чим менше їх дитина спілкується з дітьми, тим це краще для її морального розвитку. Тому вони не дозволяють їй ходити до інших дітей, запрошувати їх до себе. Дитина, залишена на самоті, поступово замикається в собі, стає нетовариською, лякливою щодо інших дітей.

З певністю можна сказати, що соромливість найчастіше виникає у тих дітей, які дуже мало спілкуються з своїми ровесниками.

Іноді батьки й уважно ставляться до дитини, прагнуть виховати з неї хорошу людину, але не розуміють її, не знають психологічних особливостей її розвитку. Тому можуть посміятися над якимись її невмілими діями та ще й при сторонніх людях. Насмішка завжди є гострим знаряддям впливу на дитину, а в даному випадку, при наявності підвищеної чутливості, збудженості нервової системи дитини, вона може привести до розвитку соромливості.

В інших випадках виникненню соромливості сприяють «тепличі» умови життя дитини. В родині її не привчають до праці, все за неї роблять батьки. Внаслідок цього виникає безініціативність, а потім і невпевненість в тому, що дану роботу можна виконати.

На жаль, іноді зустрічається і така причина розвитку соромли-

вості, як моральна і фізична грубість батьків, суворе виховання.

У більш старшому віці причиною розвитку соромливості може бути усвідомлення дитиною своїх недоліків, особливо фізичних.

Соромливість взагалі, а особливо коли вона набуває хворобливої форми, є недоліком, який являє собою значну перешкоду у спілкуванні дитини з іншими, серйозно ускладнює життя, послаблює волю, ініціативу, сприяє розвитку замкнутості.

Але не завжди соромливість є якимось злом, пороком. Якщо вона не переростає у хворобливу форму, то може стати сприятливою умовою для розвитку скромності, тактовності, делікатності. Аналізуючи свою поведінку, дитина починає краще розуміти товариша, помічати його поганий настрій, розуміти його почуття. Знаючи себе, свої сили й можливості, цілком правильно їх оцінюючи, така дитина ніколи їх не перебільшує. Крім того, деяка невпевненість соромливої дитини примушує її працювати над собою, підвищувати свої знання, а в більш старшому віці спонукає до самодосконалення.

Соромливість як вкрай тонка, індивідуальна своєрідність дитини потребує дуже обережного ставлення до себе. Значною помилкою є фіксування уваги на її проявах, підкреслення її як недоліку, пряма вказівка на неї. Навпаки, її треба начебто не помічати зовнішньо, вміти «не бачити» деяких незграбностей у поведінці соромливої дитини і водночас відволікати її від своїх переживань, тактовно залучати до таких видів діяльності, які б непомітно для неї самої допомогли їй вивільнитися зі свого стану.

Для такої дитини буде особливо загрозливим постійно, щодня твердити, що вона дурненька, смішна, погана чи неприємна іншим, бо вона, при загальній невпевненості, ще більше замкнеться в собі. Мало того, насмішкувате ставлення, постійне підкреслювання соромливості як недоліку може перетворити легку соромливість у хворобливу форму.

Щоб подолати замкненість, мовчазність і соромливість (риси характеру, що виникають на основі почуття сорому), корисно зменшувати надмірну вразливість дитини, зміцнювати її віру в свої сили, привчати з ранніх років до спілкування з людьми, з колективом. Соромливу дитину треба поступово, непомітно для неї самої, висувати вперед, підтримувати її старання, залучати до колективу, розширяти коло друзів.

Як видно з викладеного, у формуванні моральної свідомості особистості почуття мають надзвичайно велике значення. Адже наявність

самого лише знання норм і правил поведінки ще не забезпечує їх правильного застосування в житті. Дитина може чудово знати вимоги, що їх ставлять до неї дорослі, але не маючи до них певного емоційного ставлення (знає тільки, як треба діяти в даному конкретному випадку, але безпосередньо не відчуває, чому треба діяти саме так, а не інакше), — ставиться до них цілком формально. Вимоги моралі тільки тоді стануть здобутком, внутрішньою потребою, основою поведінки дитини, коли вони міцно увійдуть в її емоційний досвід.

Від щирого серця

Великою пошаною і заслуженою любов'ю користуються дошкільні працівники серед населення. Піклуючись про здоров'я дітей, їх правильний розвиток, вони роблять надзвичайно важливу справу. Діти, яких виховують чесні, скромні вихователі, і самі виростатимуть достойними членами комуністичного суспільства.

Притаманною рисою дошкільних працівників є чуйність, зокрема уважне ставлення до вихованців і їх батьків, особливо до матерів, які іноді, в силу різних обставин, не можуть доглянути своїх дітей або безпорадні перед труднощами виховання.

Нижче друкуємо лист до редакції матері ШИКАРЕВСЬКОЇ, в якому вона висловлює свою глибоку вдячність колективу працівників дитячого садка за їх чуйне піклування про дітей.

Дорогі товариші!

Я дуже прошу Вас надрукувати в журналі подяку завідуючій дитячим садком Полтавець Н. Г., виховательці Лісниченко З. К. і няні Руденко У. В. від мене — матері двох дітей, Галі і Толі Шикаревських. Трапилось так, що я захворіла і мене поклали в лікарню. Дітям ніде було подітись і їх доглядали в дитячому садку, хоч він і не цілодобовий. Вони там жили як дома, їх купали, переодягали і навіть у вихідні дні не залишали їх самотніми. Я хворіла аж місяць. До мене в лікарню приїжджала завідуюча, а це не близько — 25 км, і заспокоювала мене, що діти доглянуті.

От я і хочу їм подякувати від щирого серця за їх людяність і сердечність.

Я довго думала, чим би віддячити їм, порадила з вчителькою школи, а вона й сказала: «Напишіть про це в журнал «Дошкільне виховання». Дуже прошу від мого імені висловити їм, цим чуйним людям, через журнал мою вдячність.

ШИКАРЕВСЬКА

Харківська область, Богодухівський р-н,
Свердловський радгосп, Чапаєвське відділення.